

МИХАЙЛО ДОБРЯНСЬКИЙ

АСОЦІАЦІЯ
проти
ІНСТИТУТУ

МІУНХЕН 1956

МИХАЙЛО ДОБРЯНСЬКИЙ

АСОЦІАЦІЯ ПРОТИ ІНСТИТУТУ

**Що означає виступ Асоціації незалежних советознавців
проти української співпраці
з Інститутом для вивчення ССРСР**

В додатку
відповідь української групи в Інституті
керівникам Асоціації

28730

- 496 -

БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ О. ОЛЬЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО, 4

Накладом «Соборної України»
М Ю Н Х Е Н 1956

Три професори (п.п. Ю. Бойко, В. Орелецький, П. Савицький) оголосили під фірмою «Незалежної Асоціації Советознавців» широку критику співпраці українських учених з Інститутом для дослідів ССРСР. Цю заяву професорів (ради скорочення будемо нижче говорити «трійка») заповідливо підхопила та частина української преси, яка залюбки шукає нагоди, щоб вдарити по концепції української співпраці з американцями.

Заява трійки така особлива з різних поглядів, що знехтувати її мовчки не можна — з уваги на загальнонаціональний інтерес.

Характеристичне в цьому виступі те, що трійка, яка закрилася ширмою наукової установи, дала свою оцінку діяльності українських учених в Інституті не з погляду наукового, а виключно політичного. В засуді цієї діяльності трійка пішла дуже далеко, — вона взяла на свою совість обвинувачення своїх колег таке важке, яким вона пробує дискваліфікувати їх не тільки з погляду національного, але й чисто людського.

На думку трійки, злочини української групи в Інституті зводяться головно до таких закидів:

1. Українці пішли до Інституту, який заснували росіяни, і стали переємниками його невітливих традицій;
2. взяли участь у відзначенні 5-тиріччя Інституту;
3. пішли до установи, де були українські федералісти, а серед них проф. Штепа;
4. вони досі ще не конфіскували книжки Карова;
5. вони цитують російських учених у своїх наукових писаннях, чим демонструють свій сервілізм супроти росіян;

6. вони допустили, що під фірмою Інституту — по російській лінії — появилoся кілька творів, які тенденційно, або невірно насвітлюють українські теми з підсоветської дійсности;

7. вони не розпрацьовують як слід української національної тематики підсоветського життя;

8. вони нічим не довели, що вже засвоїли собі тезу про те, що большевизм це виключно продукт російського народу;

9. вони виступають на наукових конференціях Інституту в російській мові;

10. вони толерантні до російської групи в Інституті і через те сприяють затиранню слідів між українством і російкістю;

11. редакція Українського Збірника вмістила статтю Пушкарського, «запеклого ідеалізатора російського імперіялізму.»

Крім цих закидів є ще низка посередних закидів хоч не менше важких, напр. в такому роді: українська група — в опінії трійки — співвідповідальна за політичні переконання голови АКВБ, мр. Сарджента, вона співвинна за єдинонеділимські настрої російської частини Інституту; вона погоджується на американську тезу, що спершу треба повалити большевизм, а щойно тоді вирішувати долю народів СССР (трійка воліла б, здається, щоб було навпаки); вона в якимсь відношенні винувата навіть за те, що одна наукова установа Гарвардського університету склала невідповідно анкетний листок про національні справи Советського Союзу; вона несе співвідповідальність навіть за те, що АКВБ нібито довів до двоподілу серед української політичної еміграції — і тим подібне далі. Яке відношення може мати це все до вивчання підсоветської дійсности, цього трійка не встигла, а може не хотіла, вяснити у своїй довгій заяві.

На основі таких злочинів трійка видає присуд: українська група в Інституті «докотилась» до... «капітуляції перед національним ворогом — Москвою», вона відійшла від української визвольної ідеї, пішла на «шлях цілковитої безпринциповості» — «на поведку у російських імперіялістів». Тяжчого присуду з національного погляду для політичного емігранта видумати годі; але тут мовиться не про одиницю, а про цілу групу; про групу, що в її проводі стоїть колишній премер реальної української держави, який керував визвольною боротьбою українського народу проти білого і червоного імперіялізму. Трійка засуджує цю групу теж і з чисто людського погляду, приписуючи їй «моральну нетривкість» (порівнюючи з іншими закидами, сказано досить «мягко», але виразно).

Тимчасом залишаємо на боці питання — звідки трох людей, хоч і з професорськими титулами, виводять собі право бути найвищими арбітрами особистої моралі і національної благонадійності цілої групи українських громадян. Але про це нижче.

Тут, з черги, розглянемо вичислені вгорі закиди.

До 1-го.

Це правда, що Інститут заснували росіяни. Але прийшов час, коли АКВБ, який фінансово помагав Інституту, прийшов до висновку, що далі підтримувати його має глузд тільки при умові, що Інститут стане установою міжнародною, це значить, коли в його працю включаться наукові сили всіх народів ССРСР на еміграції. Щоправда, вже до приходу української групи засновники Інституту самі намагалися дати йому ширший характер, і їм вдалось притягти до співпраці кількох українців федералістичного напрямку й кількох людей аналогічного типу з інших національностей. Але керівникам АКВБ це не вистачало, бо ж і їм відомо,

що горстку федералістів ніяк не можна вважати виразниками українського народу.

Після довшої підготовки в площині політичній і науково-організаційній весною 1954 українські чинники, три центральні наукові установи (по лінії науки) і Виконавчий Орган Української Національної Ради (сектор політичний), прийшли до однозначного рішення, що треба українським ученим включитися у працю Інституту. Передумовою того було запевнення з боку АКВБ, що українцям та іншим неросійським народам гарантується повну рівноправність з росіянами в керівництві установою.

Таким чином українці стали співгосподарями наукової інституції, яка має поважне видавництво, бібліотеку, дуже цінну і необхідну для кожного советознавця, має звязки з понад 400 науковими установами і бібліотеками, має ім'я в науковому світі, має кількасот наукових співробітників, має бюджет, яким не диспонує ніяка українська установа у вільному світі, і через те має реальні можливості запевнити кільком десяткам українських учених чи кандидатів, хоч і не постійну, але всетаки таку працю, щоб підтримати їх зацікавлення науковими проблемами советознавства. (Про національне значення українського советознавства автор цих рядків вже говорив, тому зайво тут повторювати, але всетаки це справа великої важливості.)

Для кожної людини без упередження — ясно, що це безсумнівний український здобуток.

Переємство старих традицій? Не робім з мухи вола! Зрештою при новій постанові справ Інституту українці й інші подбали про те, щоб понад усякий сумнів відмежуватись від попередніх традицій; між іншим теж і тому вибрали головою Наукової ради Інституту колишнього премера Української Народної Республіки. Що ще більше хочете, панове?

До 2-го.

Це правда, що українці взяли участь у відзначенні 5-річного ювілею. Але чи вийшла з цього якась шкода українській справі? Трійка цього не довела. Така дуже уважлива нерозуміння до річей надто дрібних, трійка тим разом переочила дещо більшого. Вона не добачила, а може нарочно промовчала, що безпосередньо після «ювілею» відбулась наукова конференція Інституту, організована цілковито неросійським сектором. Це була шоста конференція, присвячена проблемам методики советознавства, наскільки нам відомо, перша того рода імпреза взагалі в історії советознавства. Не будемо обговорювати конференції, вона повністю опублікована в серії видань Інституту. Але підкреслюємо: в доповідях конференції, а ще більше в дискусії присвячено багато уваги проблемам вивчення національних справ СРСР. Доповідачами виступали білорусин, 2 німці, поляк і українець. Ця конференція була показником, які можливості для дослідів національних проблем дає Інститут.

Факт, що трійка, атакуючи українців за допущення до «ювілею», цілковито промовчала цю конференцію, говорить проречисто про вартість їхньої критики.

До 3-го.

Справа українських федералістів в Інституті. — На правду у нас присвячується забагато уваги українським федералістам, без ніякої пропорції до їхнього реального значення. З насолодою підогрівають її деякі кола ОУН, які хочуть бити УНРаду за її співпрацю з американцями, а одночасно колоти в очі американців докорами про підтримування федералістів. Замість того вони (ці кола) зробили б краще, якби вдарили себе в груди — і це було б справедливіше. Бо ми переконані, що сьогодні ніхто вже не потребував би говорити про федера-

лістів, якби нещасна практика деяких ОУН-івських елементів у таборах Ді-Пі не відштовхнула якоїсь кількості наших людей від української спільноти на еміграції в чужий табір.

Після реорганізації Інституту на міжнародну установу, федералісти втратили в ньому навіть той скромний вплив який мали до того часу. Сталось це дуже просто: коли устійнювали список членів Інституту, учасників з'їзду 1954, росіяни подали своїх, українці своїх, а про федералістів не було кому подбати, і вони в члени Інституту не попали. Це правда, що проф. Штепа був між засновниками Інституту, але правда теж і те, що на домагання українців його знято зі списку членів.

Це правда, що В. Василяки брав участь в якомусь з'їзді Інституту. — Не був бв дотриманий стиль критики, якби ті, що критикують, не помахали діячам з Державного Центру й американцям з АКВВ тією ганчіркою, якій на імя афера Василяки. Але що з того? Чи треба українцям забратися з Інституту тому, що на одній його конференції, чи може на з'їзді, був Василяки.

Адже ж не тільки ми, але й такі народи як американці і британці — з могутньою організацією для боротьби з 5-ою колоною — мали своїх Василяких, які сиділи в самих верхах державного апарату. Пригадати тільки: Гіс і компанія у Вашингтоні, Меклін і Берджес у Лондоні. Адже ж самі керівники ОУН приватно признають, що в Проводі Організації було теж кількох Василяких. Питання про доцільність чи недоцільність української участі в Інституті не вирішується в площині стосунків Василяки з цією установою. Спихати дискусію в ту площину, значить дезорієнтувати українську громадськість і переходити на тон принагідного мітингу. Від людей науки треба вимагати серйознішого ставлення до справи.

До 4-го.

Книжка Карова про резистанс у Советському Союзі (там є образливі місця проти українців) вийшла в світ перед приходом української групи до Інституту. Отже ця група в нічому не поносить вини за її появу. Але не зважаючи на те, вже на першій конференції Асоціації голосно і патетично шермувати тією книжкою і били українське керівництво Інституту за те, що допустило до такого скандалу, як вихід у світ книжки Карова під фірмою Інституту. Від того часу противники української співпраці з Інститутом жонглюють тією аферою на всі можливі лади, поширюючи баламутство серед нашої громади. Якби ці противники у своїй критиці мали трохи доброї волі, вони могли б легко довідатися всю правду (вистачав би один телефонічний запит).

А правда така: з приходом українців до Інституту на базі рівноправності і співгосподаря склались такі умовини, що книжка Карова більше не поширюється. А щоб направити шкідливий вплив її, замовлено в українських стипендістів Інституту кілька статей про проти-советський резистанс в Україні (одна з них уже друквана в другій книжці «Юкраїнен Ревю»). Такий є дійсний стан. Супроти того знову треба зачитати: що ще більше хочете?

Українські вчені не можуть, і напевно не хочуть, наслідувати гітлерівців, які конфіскували книжки, що їм не подобалися, і їх палили. Автор цих рядків бачив, як у Берліні 1933 «Гітлерівська молодь» палила гору книжок перед університетом — кошмарне видовище. Ні вогнем ні конфіскастами не здавиш ані не знищиш люсьдкої думки, покладеної на папір, навіть як вона дуже лиха і злочинна. Проти злої книжки треба пустити добру. А правда завжди перемаже в кінцевому ефекті. Тому й потрібні українці в Інституті, щоб розкривали перед світом правду про Україну під советським режимом, і щоб спростовували неправду, коли її хтось чинить під фірмою Інституту.

До 5-го.

На це можна відповісти зовсім коротко. Коли, наприклад, проф. Вакуленко або мгр. Семчишин цитує російських авторів, тоді це сервілізм, але коли те саме робить проф. Бойко, це вже не є сервілізм. Просимо панів професорів з Президії Асоціації, щоб нам ласкаво вияснили свою логіку в тій матерії.

До 6-го.

Інститут діє в західній Європі, він є демократичною установою, не має в себе спецвідділу, не дістає від нікого політичних директив. Інститут — установа для наукового досліду, отже має шукати правду і її виявляти, правду про підсоветське життя. Але в науці, хоча кожний дослідник змагає до об'єктивної правди, є багато суб'єктивного, особистого, часто навіть тенденційного. Це людське, надто людське і природне.

Тому на виданнях, що виходять у світ під фірмою Інституту є заява: «Праці, що їх видає Інститут, є вільним висловом авторських поглядів і висновків, що не завжди є тотожні з поглядами чи висновками Видавничої колегії.» Подібно є на всіх виданнях інших того рода установ. Напр. на виданнях, що їх фірмує «Королівський інститут для досліду міжнародних справ» у Лондоні написано: наш статут не дозволяє Інституту висловлювати власного погляду на будьяку справу міжнародного життя, тому кожна опінія, висловлена в цій публікації, є опінією автора, а не Інституту.

Отже Інститут для досліду ССРСР, як установа, не відповідає за погляди ніякого твору, що виходить під його фірмою; за них відповідає тільки автор. Це закон демократичного ладу. За помилки чи тенденції когось із російських авторів не відповідає Інститут, а ще менше відповідає українська група. Трійка счинила вели-

кіді шум про національну зраду української групи в Інституті, бо ця група допустила вихід у світ деяких російських творів, до яких з українського становища можна мати різні застереження.

Авторові цих рядків ніяково, що вже другий раз приходить нагадувати пп. професорам, що ми з Вами і з Інститутом таки в західній Європі. А тут від давна в науковому світі прийнялись певні форми поступування у цих справах. Коли появилась у світ книжка, яку інший дослідник з тієї ділянки вважає недостатною або шкідливою, він пише на неї наукову рецензію; і в річевій формі та спокійному академічному тоні виказує помилки, дає доповнення, спростовує чи кваліфікує тенденційність.

Трійка заатакувала українську групу за російський твір Н. Куліковича (советська опера на службі партії), який зовсім промовчав українську оперу. «Чому українські вчені дозволили цій фальшивці зявитися в світ?» — авторитарно упоминає їх трійка. А ми запитаємо: чому Асоціація не подбала, щоб на розвідку Куліковича хтось із компетентних українців написав наукову рецензію. Нам відомо, що в головному уряді АКВБ в Нью-Йорку вже кілька разів шукали наукових рецензій на те чи інше видання Інституту, рецензій з українського боку. Але були розчаровані, бо замість справжньої рецензії находили публіцистичні поверховні напасти. В даному випадку українська група в Інституті зробила своє: для доповнення чи виправлення Куліковича подбала про відповідну статтю, яка ввійшла до «Юкраїнен Ревю».

Цей, щойно зацитований виклик «Чому українські вчені...» — дуже характеристичний: він понад усякий сумнів доводить, що трійка вимагає від української групи в Інституті, щоб вона завела цензуру — в прак-

тиці над російськими і білоруськими*) авторами, а в принципі над усіма дослідниками, які працюють у рамках Інституту. Договорились!

Приймім, що реально можливий ось такий абсурд: українські вчені в Інституті послушали «патріотичну» пораду трійки і заявили російським ученим: від завтра ми цензуруємо всі ваші рукописи! Приймім теж, що росіяни погодилися на це: «Харашо! Але на основі тієї самої логіки ми будемо цензурувати українські речі. Бо чим ми гірші від вас?» — Чи при такій постанові справи була б можлива будьяка наукова праця в Інституті, наукова праця в західно європейському сенсі? Три професори українських високих шкіл кажуть: так! Кажуть у 1956 році, в городі Мюнхені, положеному в західній Європі, в тому городі, який має світлі традиції вільної науки, в тому городі, який у своїй вірності цим традиціям дав притулок Українському Вільному Університетові. Так кажуть професори того університету, який ось уже понад 35 років своїм існуванням і діяльністю на чужині протестує проти цензури над українською наукою там на батьківщині!

Така філософія міститься за кулісами шумних патріотичних фраз у декларації трьох професорів. А націоналістична і попутницька преса навипередки передруковує це і тим самим дає цій філософії своє схвалення. Чи можна собі уявити гіркіший глум над фірмою «Асоціація Незалежних Советознавців»?

До 7-го.

Наші учені в Інституті не розпрацьовують як слід української національної проблематики підсоветського життя, — закидає трійка. На цей закид хай відпові-

---

*) Для інформації трійки подаємо: Н. Кулікович — білоруський композитор і національний діяч, який живе тепер на еміграції в Америці. Кулікович з походження росіянин, але, живучи довгий час у Білорусі, так полюбив білоруську пісню, що став ширим білоруським патріотом.

дають факти: за два неповні роки (бо властива праця українців в Інституті зачалася щойно осінню 1954) Інститут видав по українській лінії 8 книжок і 8 збірників (в тому 2 англійською мовою), а в найближчому часі вийдуть у світ 3 книжки. Разом у збірниках опубліковано около 60 наукових розвідок, з яких деякі можуть трактуватись як окремі книжки, на приклад розвідка Д. Соловея (Національна політика партії і уряду ССРСР в Україні) або А. Поплюйка (Економіка сучасної України).

До того ще треба додати кількадесять стипендійних робіт, які частково вже готові, а частково на верстаті; додати також кілька творів, які підготовляються для передачі в видавничий сектор.

Можна сміло сказати, що половина всіх цих робіт має безпосередній зв'язок з національною проблематикою. На скільки отверто й без Езопової мови можна говорити під фірмою Інституту про теми зв'язані з національною політикою партії, хай послужать за приклад — згадана вже розвідка Д. Соловея, або розвідка А. Поплюйка в 13 книжці російського збірника. Показником для методів, якими послуговуються критики української співпраці з Інститутом, може послужити факт цілковитого замовчання такої ревеляційної праці про господарський колоніялізм в неросійських республіках ССРСР, а особливо в Україні, як розвідка одного з найкращих знавців советського господарства, А. Поплюйка «Соціалістичне розміщення промисловости і розвиток союзних республік».

Трійка обвинувачує Інститут у тому, що там українським ученим можна тільки завуальованою мовою Езопа говорити про національне поневолення України. Послухайте, якою мовою говорить Д. Соловей у цитованій вгорі розвідці:

«З усього цього бачимо, що закамурфльована примусово-русифікаційна колоніяльна політика колишнього Політбюра, а теперішньої Президії ЦК КПСС та уряду

СССР спрямована на те, щоб максимально гамувати розвиток культур народів ССРСР, окрім культури великоруської. Ця політика спрямована на те, щоб затримувати у тих народів розвиток їхньої наукової і технічної мови, і штучно тримати ці мови у стані недостатнього розвитку й відсталости. (Підкреслення в оригіналі.) Отож, старий принцип шовіністичних російських бюрократів, що стояли у кермі царської імперії — не давати змоги розвиватися в Росії іншим мовам, окрім панівної великоруської (згадаймо для прикладу «крилатий» вислів-розпорядження міністра Валуєва про українську мову: «не было, нет и быть не может») — прекрасно засвоєний такими ж шовіністичними бюрократами з ЦК КПСС, що міцно за допомогою збройного терористичного апарату . . . тримаються більш як 35 років у кермі большевицької колоніальної імперії — ССРСР» (Укр. Зб. кн. 6, стор. 118—119).

«На долю росіян, які становлять в ССРСР не більше 51,6% людности, припадає 72,1% усіх періодичних видань, а на долю усіх інших 15 національних республік, людність яких становить більше за 48,4% — припадає всього лише 27,9% кількості періодичних видань цілого ССРСР. Але серед тих періодичних видань, що припадають на частку цих 15-ти неросійських республік ССРСР, переважають загальні видання і зовсім мало, а по багатьох просто немає наукових та фахово-технічних. Окрім того всі видання неросійських республік своїм обсягом значно менші відповідних видань РСФСР . . . Наркомат, а тепер Міністерство Освіти, й Академія Наук Укр. ССР в руках ЦК КПСС є фактично знаряддями русифікації України, що видно з мови видань Академії Наук та інших фактів їхньої діяльності. Кількість вищих шкіл в Україні, що їх русифіковано, сягає 77,7% . . . Цих успіхів у русифікації досягнуто в першу чергу тим, що 75,5% усіх вищих навчальних закладів, а в тому числі всі університети, і 35,5% технікумів (спеціалізованих та технічних шкіл) самостійної і

суверенної за конституцією Укр. ССР підпорядковані безпосередно Москві... Русифікація української людності супроводжується масовим вивозом за межі Української ССР українських фахівців, науковців, а також значних контингентів селянства й робітництва та привезенням в Україну росіян — фахівців, науковців, партійців-адміністраторів, військових тощо» (тамже, стор. 178—180).

Або інший зразок «Езопової» мови з книжки В. Гришка «Панславизм у советській історіографії і політиці»:

«Советський панславизм переростав у панрусизм і ще стисліше в панмосковизм. Особливо ясно це проявилось в 1947 році, коли наспіла дата святкування 800-річчя Москви. В книзі „Про Москву” Москву названо не випадково „словянською столицею”. Там сказано: „Москва є і буде серцем великої словянської сім’ї... Будь центром словянської сили й міці... Будь тим містом-вождем, де виникатиме все добре для словянства і вселюдськості.” М. Рильський Москву назвав: „Серце народів, розум землі, батьківщина вільнолюбних і смілих... Ти наша радість, наша мати рідна, моя Москва.” Б. Дацюк підготував брошуру під назвою „Москва — світоч словянства”, видану „Московським Робочим”. М. Тіхонов, ніби навмисне, для знуцання над народами ССРСР, писав: „Жаден чародій не міг передбачити величню історичну судьбу Москви, до якої перейшли всі досягнення славної культури давніх словянських міст: Києва, Новгороду Великого, Ростова Великого, Суздаля, Володимира, Пскова...” — Ось так, як у гарячці поспішали „вірнопіддані” слов’яни з поздоровленням „словянській столиці”. Звідусюди чулися голоси: „У Москву за мудрістю!” „Світло зі Сходу”. Недарма ще на початку 1947 року, грецька преса, виявивши панславистичну руку ССРСР у Фракії і Македонії, зняла крик проти „російських вождів панславизму”, які ведуть війну проти Греції» (стор. 66—67).

Тут виїмок із книжки І. Крилова «Система освіти в Україні»:

«Російські комуністи вважали і вважають, що базою для побудови комуністичного суспільства мусить найперше стати російська культура як культура „вища над вищими”. Ту орієнтацію з особливою відвертістю комуністи виявили підчас, а особливо після Другої світової війни, висуваючи перед усіма народами російський народ”» (стор. 71).

Подібно ясна мова є теж в інших авторів, напр. у Крупницького, Чижевського, Голубничого, Ковалевського, П. Феденка.

Отже для того, щоб говорити правду про дійсність у національній ділянці під советським пануванням не треба втікати аж до Езопової мови. Але це не голословні твердження, а висновки з цілого ряду фактів і джерельних доказів. Факт — найвищий авторитет для кожного дослідника і для кожної наукової установи. Факти респектує очевидно й Інститут.

До 8-го.

Трійка закидує українським ученим Інституту, що вони не засвоїли собі її тези про росіян «як головних носіїв комуністичної небезпеки і головного спрчинника комунізму, а в російській національній ментальності — духову основу большевизму».

Тут доходимо до одної з найважливіших, може навіть найгарячіших, проблем східної Європи взагалі — до питання про генезу комунізму. Чому говоримо раз комунізм, інший раз — большевизм; поскільки комунізм явище міжнародне, а поскільки місцеве, національне російське. Чи поруч комунізму російського є комунізм інших національних забарвлень; які взаємини між большевизмом і російським націоналізмом у ССРСР. Таких питань можна поставити більше. Але тут не хочемо

відповідати на ніодне з них, бо це було б легкодушністю вирішувати такі важкі проблеми у газетній статті, ще й на маргінесі іншої справи.

Одначе — для ілюстрації, що трудних наукових проблем не можна вирішувати одним махом пера в темпераментному памфлеті, дозволимо собі нагадати пп. професорам: панове хіба не забули, що в нас були Укапісти, Боротьбісти, Скрипник, Чубар, Петровський, Панас Любченко, Гринько, Яворський, А. Річицький, Неронович, Порайко, Шахрай, Юрко Коцюбинський, Затонський. Чи теж вони є продуктом російської національної ментальности? Очевидно, ми знаємо, що стосунок комунізму в Україні до українського ґрунту цілком відмінний від того, як це є в випадку комунізму в Росії; але факт залишається фактом: був комунізм в Україні, який не вийшов із російської ментальности, бо він навіть ішов якийсь час під прапором «Геть від Москви!» — Наукова Асоціація Советознавців напевно щось про це все знає.

Врешті: Є комуністи італійські, французькі, еспанські, американські, китайські, індійські — чи це також продукт російського народу?

Цивілізація Окциденту виросла на основах римського права, яке не знає колективної відповідальности; тому для ментальности західніх народів чужий і противний принцип дискримінувати за якісь масові злочини нарід як такий. Тому на наших очах збанкрутували всі спроби дискримінувати німецький нарід за гітлеризм. Так само противне західній ментальности дискримінування російського народу за комунізм. Український нарід — по всій своїй духовій структурі — належить до Окциденту, тому теж і українському народові чужа тенденція кликати до колективної відповідальности за большевизм російський нарід як національну спільноту.

Трійка тут ще раз задеклярувала свою філософію — тим разом антинауковий догматизм. Якби пп. професори мали за собою якісь джерельні твори про генезу кому-

нізму, якби вони після основного джерельного розслідування прийшли до таких висновків, тоді до їх поглядів требаби поставитись з належною увагою (брошура одного з панів під заголовком «Російське коріння большевизму» до таких творів ще не зараховується). Але вони а-ргіогі, дедуктивно і спекулятивно ставлять тези і підносять їх до гідности непорушних догм. Одну з таких догм, а саме про виключну відповідальність росіян за комунізм трійка хоче накинути українській публічній думці, а зокрема українській групі в Інституті.

Сьогодні низка поважних учених на заході, зокрема у США, досліджують національний характер російського народу, щоб вияснити питання про джерела і генезу комунізму. З цієї ділянки є вже з десятків авторитетних творів. І коли такий учений після дослідів, спертих на джерелах і фактах, після глибокої аналізи, знаходить генетичний звязок між російським ґрунтом і комунізмом, то робить це в такий спосіб, щоб не дискримінувати народу як такого. «Незалежні советознавці», замість накидувати іншим свої догми, зробилиби чималу прислугу українській політичній думці, якби принаймні знайомили українську громаду з такими творами — в крайній мірі за посередництвом преси. От візьмім для прикладу останню публікацію з тієї ділянки — обемистий збірник «Тяглість і змінливість у російській і советській думці», який появился у видавництві Гарвардського університету, під редакцією Ернеста Дж. Сіммонса. У збірнику прийняли участь 30 учених. Цілість дає уявлення про те, як основно і всебічно, з якою обективністю і повагою американська наука підходить до питання про генезу большевизму.

До 9-го.

Питання мови на наукових конференціях Інституту. Трійка вирішила цю справу в дусі маломістечкового націоналізму; говоріть тільки по-українському. Ми ро-

зумілиби становище трійки, якби вона сказала: не говоріть по-російському, а говоріть якоюсь іншою інтернаціональною мовою. Але вони кажуть: хто розуміє російську мову, той зрозуміє вас, як будете говорити по-українському. Це рішуче не так; і ми знаємо це з досвіду.

На конференції Інституту зіжджаються люди з чотирох континентів: Каїро, Істамбул, Мадрид, Париж, Лондон, США, Канада, і Німеччина. Можливо половина з них знає англійську мову, ще менше знає німецьку чи французьку, а російську розуміють майже всі. Це є стан на науковій конференції Інституту. Якою ж тоді мовою має виступати український учений? по-українському відповідає трійка; — але ж він тоді говоритиме тільки до своїх земляків, до білорусів, і частини росіян.

Колись, у 15—16 століттях, українська мова була засобом міжнародного порозуміння на цілому сході Європи, від Криму до Новгороду, від Кракова до Москви. Молдавський господар складав присягу польському королеві в українській мові, татарський хан вів переписку з київським князем чи з польським королем в українській мові; на польському, а також на ще деякому дворі, державна канцелярія урядувала в українській мові. Але це давно минула історія. Сьогодні мовою міжнародного порозуміння на сході Європи — незалежно від того, чи воно нам подобається чи ні, — є мова російська. Зрештою на науковій конференції Інституту питання мови не має політичного, тільки практичне значіння; ідеться про те, щоби порозумітися по можливості без перекладачів. (Інша справа, коли напр. АКВБ влаштовує пресову конференцію, і поруч російського перекладача ставить теж українського; це має своє значіння, бо в той спосіб АКВБ підкреслює рівнорядне трактування обох народів.)

А проте дехто з українських учасників конференції Інституту виступив у дискусії по-українському, хоч аудиторія знала, що він володіє російською мовою.

Автор цих рядків чув цікавий коментар з приводу такого виступу, коментар, який походив з кіл неслов'янських народів Советського Союзу: «Маємо ще одного старшого брата.» — Може це дасть дещо для думання тим панам, які вимагають від українців поводитись на міжнародному форумі згідно з засадами маломістечкового націоналізму.

До 10-го.

«Відповідальні співробітники Інституту виразно хочуть жити в мирі з російськими своїми колегами», і після реорганізації Інституту «нічим не виявили перед громадянством своєї нехиті до цього» — це на думку трійки великий злочин української групи в Інституті. Слушайте далі, шановний Читачу: «Толеранція в її послідовних прихильників неминуче мусить привести до затирання хоч і правдивих, але гострих кутів українських концепцій, українського розуміння сьогоденної підсоветської дійсності».

Тут що речення то ціла політична програма. Трійка вважає, що вже саме бажання втримувати мирні стосунки між ученими різних народів Советського Союзу в рамках міжнародної установи — це злочин. Досі українська група в Інституті не виступила перед українським громадянством із заявами, що вона йде до Інституту, щоб вести боротьбу з росіянами, це є політичну боротьбу в неполітичній, науковій, установі — це теж зле. Принявши, що українцям треба вести політичну боротьбу з росіянами (тут зовсім не місце розглядати цю проблему), то в усякому разі Інститут не є для того форумом, бо він має зовсім виразно окреслені завдання характеру неполітичного тільки наукового.

Толеранція серед людей науки — це злочин, бо така толеранція утруднює зрозуміти підсоветську дійсність. — Справді, Вавилонська вежа! До такого помішання

понять логіки й етики може довести шовіністичне за-
сліплення — навіть у людей з титулами університет-
ських професорів.

Панове професори добре знають, яка атмосфера панує
в наукових установах в Європі; знають, що це є акаде-
мічний стиль, академічний тон у дискусіях і в науковій
роботі. Панове теж добре знають, що в міжнародних
організаціях зобов'язують певні товариські форми, які
панують серед культурної еліти Заходу. Автор цих
рядків не може навіть припускати, що вони цього не
знають. Як отже розуміти ці дивні вимоги нетолеранції,
ворожнечі і шовінізму? Панове вимагають від україн-
ських учених в Інституті, щоб вони публічно демонстру-
вали шовінізм, а в рамках Інституту в щоденній роботі
його застосовували. Чи панове професори свідомі на-
слідків, якби українці в Інституті справді захотіли піти
за їх вимогами? Трійці може бути байдуже, що на тому
потерівби Інститут як установа. Але на тому без сум-
ніву потерів би престиж українського імені взагалі, а
це не сміє бути байдуже для ніякого відповідального
діяча.

Толеранція — психічна здібність співжити з інши-
ми — є одною з основних прикмет християнина. Вони
є основою демократії (але це не кожному мусить бути
дорого); толеранція є передумовою конструктивної праці
в кожній міжнародній установі, зокрема науковій. Трій-
ка засуджує толеранцію, бо вона... «неминуче мусить
привести до затирання українських концепцій». Торби
січки не вартували б українські концепції, якщо тільки
гайдамацькими ножами можна б оборонити їх слуш-
ність на терені міжнародної наукової установи. Ми на-
стільки віримо в об'єктивну правдивість і етичну слуш-
ність та настільки знаємо історичну уґрунтованість
українських самостійницьких концепцій, що почуваємо
себе в силах їх обороняти на міжнародному форумі без
шовіністичної їди. Це саме думаємо і про наших земля-
ків, що є в Інституті.

Раз українські учені приступили до Інституту (за апробатою українських політичних чинників і наукових організацій), то їх обов'язок, підкреслюємо: обов'язок з українського національного становища, — виявити добру волю жити в мирі з усіма, включно до росіян. Такою поставою українські учені доводять конструктивність українського чинника у збагачуванні нової ділянки в міжнародній науці — советознавства; таким чином вони зі свого боку дають певний вклад у збагачення нашого морального капіталу на міжнародному терені — збільшення довір'я до українського народу і до його національних прагнень. З цього погляду перебування українців в Інституті має велике політичне значення: довгі десятиріччя проти нас на заході діяла ворожа пропаганда і намагалася переконувати публічну опінію, що українці — до нічого не здатний, анархічний, антикультурний елемент.

Ні українці, ні росіяни, ніхто в Інституті не є з породи ангелів, тому це зовсім людське, що в рямах Інституту є напруження, а інколи й конфлікти. Бо навіть при найкращій волі не можна повністю елемінувати і в науковій установі тих ресентиментів, які нагромадились між народами Советського Союзу в наслідок історичного поділу на народи — пануючий і поневолений. Але саме співучасть різних національних груп у керівництві міжнародної установи дає той позитив, що в ході співпраці витворюються добрі звичаї і методи, як мирним шляхом розв'язувати міжнаціональні спори.

Сьогодні в цілому вільному світі домінує бажання полагоджувати передусім мирним способом усякі конфлікти, а в першу чергу міжнародні. Хто цього не вміє, чи не хоче, сам себе усуває з міжнародньої арени; або його інші усунуть. — Серед такої атмосфери три професори українських високих шкіл вимагають публічно, і то вимагають категорично, вимагають українського шовінізму в Інституті. Якби їх послушали, українська

група була б дуже швидко ізольована і в усіх своїх роботах паралізована.

Що є — з нашого національного погляду — злого в тому, що українці в Інституті хочуть «жити в мирі з своїми російськими колегами»? Адже ж цілий український нарід хоче жити в мирі зі своїм північним сусідом, з російським народом; — а що мирне співжиття можливе тільки на базі рівності прав з кожного погляду, тому ми, бажаючи мирного співжиття народів українського і російського, теж підкреслюємо принцип безумовної рівності прав, зокрема рівності прав на державну незалежність кожного зокрема. Отже передумова рівних прав — засаднича вимога; в Інституті українській групі запевнена рівноправність з кожного погляду. Якби українці в Інституті попали на становище нахлібників у росіян, і тоді заявляли своє бажання жити в мирі зі своїм «старшим братом», це було би негідне плазунство. Але такого стану нема, тому «патріотичне» обурення трійки зовсім зайве, більше того, воно шкідливе для самих авторів, бо відкриває одну неприємну рису їхньої філософії.

Безсумніву є імперіялісти російські, як є й українські. Тамті різняться від наших тим, що діють, коли наші кричать, — і своїм пустим криком викликають серед менших чисельно народів східної Європи страх перед українською самостійністю. В той час, коли імперіялісти російські напором пруть на кожную міжнародну арену, наші стягають за поли кожного земляка, що намагається вийти на ширший форум, щоб там боронити українські права. Це ніяк не означає закиду в імперіялізмі під адресою трійки. Ми закидаємо трійці культування загумінковости українських гетто на еміграції, які стають парниками тупого назадницького шовінізму й усякого мрякобісся, в тому числі й імперіялізму.

Є ще один пункт у програмі трійки: толеранція веде до безпринципности. З такою тезою, якщо вона похо-

дять від людей з академічним стажем, дискутувати — просто ніяково.

Послухайте ще таку сентенцію: «Толеранція... неминуче мусить привести до затирання... українського розуміння сьогоднішньої підсоветської дійсности». Вдумайтеся, шановний Читачу, в ту філософію, яка скривається за цією фразою.

Але ми не хочемо турбувати вас філософічними проблемами науки. Тільки розшифруємо, що ця фраза означає на простій мові. Вона означає, що — на думку трійки — толеранція стає перепоною для наукового досліду, перепоною для пізнання дійсности, перешкодою в шуканні правди; або іншими словами, правду може пізнати тільки той, хто нетерпимий до іншої думки, хто фанатично упереджений, хто засліплений ненавистю. Дальше, вона означає, що нема одної дійсности в науковому досліді, нема одної об'єктивної правди, а є правда (в науці) українська, турецька, російська, американська. Якщо так, тоді може дійти до того, що буде одна правда проф. Орелецького, друга проф. Бойка, а ще інша проф. Савицького. Що для одного біле, для другого буде чорне, а для третього зелене. На основі такої філософії наука (в європейському розумінні) — шукання об'єктивної правди — є неможлива. Отже виринає питання, чому панове професори засновували наукову асоціацію для советознавства? Сьогодні автори цих рядків ясно, чому Асоціація не займається наукою а політикою.

До 11-го.

Стаття Пушкарського в Українськiм Збiрнику. В цiй справi вистачає зацитувати слово з декларацiї українцiв з Наукової ради і Дирекцiї Інституту: «Стаття Н. Ю. Пушкарського на тему «Як горiв Київ», вміщення якої в Українському Збiрнику ч. 5 кваліфікується як вияв «ганебної капітулянтської тактики». За змістом ця стат-

тя є свідченням очевидця про дії большевиків у Києві в часи II світової війни, дії які по суті є повторенням вчинку Андрея Боголюбського, що спалив Київ у 1169 р. Значіння статті полягає в тому, що вона спростовує тезу большевицької пропаганди про те, що руїну Києва dokonали лише німці. Цю тезу спритні большевики вже встигли оформити спеціальними протоколами урядових обслідувань, закріпити в документах Нюрнберзького суду, а тепер поширюють у західному світі. Що торкається особи автора статті, треба зауважити: ні редакція, ні видавнича колегія, приймаючи ту чи іншу статтю, не досліджують минулого автора.»

***

Ми ближче розглянули закиди трійки і приходимо до висновку:

Всі закиди, за виїмком одного, мають політичний характер, більше того, характер вузько партійний того напрямку, який правим і лівим намагається за всяку ціну здискредитувати в нашому громадянстві ту концепцію української визвольної політики, яка хоче співпрацювати з американцями. Отже під фірмою Асоціації, товариства, яке повинно займатися справами советознавства, ведеться партійну політику.

Єдиний закид, який стосується наукової роботи української групи в Інституті, це пункт 8. Але він, як це вгорі показано, позбавлений всякої фактичної основи.

Політичні закиди побудовані на невірному а може й вільному запереченні фактів; закиди походять не тільки із знехтування фактів, але також із знехтування основних засад праці міжнародних установ, зокрема установ для наукової праці. Ці закиди — в найбільше засадничих для наукової установи справах (свобода наукового досліджу) ігнорують засади академічної свободи, яка є одним з найкращих і найсвітліших здобутків

окцидентальної цивілізації. Якби ті думки, з яких виходять закиди трійки, уклав у заокруглену цілість — з такими елементами як конфіскація книжок, цензура наукових рукописів, політична комісарщина в науковій установі, проповідь міжнаціональної боротьби на терені міжнародної організації, поліцейний дослід благонадійності співробітників наукових видавництв, до того ще дослід ведений органами наукової установи, засади колективної відповідальності народів — тоді з того постала б така система суспільного ладу, що самі автори перелякалися б того, що вони підписали...

Живемо в демократичному устрої, в якому кожний має право висловити свою думку. Але в цьому випадку значіння має не сам факт вислову таких думок (байдуже навіть, що в формі категоричних вимог), але факт, що такі думки прикриваються фірмою української наукової організації, яка ще до того має в своїй назві почесний епітет «незалежна». Їх значіння в тому, що, коли б їх справді застосувати в будьякій організованій науковій праці, вони мусіли б убити всяку вільну наукову творчість.

В демократичному устрої кожному вільно критикувати кожного громадського діяча, кожную організацію, чи її роботу. Якби трійка виступила у власному імені, або якби вона вела свою критику (в цій хвилині байдуже — конструктивну чи ні) під фірмою політичної організації, тоді це був би один з проявів політичної боротьби, — природне явище в демократичному житті. Але трійка, виступаючи під фірмою наукової організації, критикує не наукову роботу українців в Інституті, тільки переводить політичну боротьбу з немилою їй політичною концепцією. І в тому є глибока неприродність, бо наукова організація є для науки не для політичних герців. В демократичному устрої для політичної боротьби громадяни організуються в партії; партії роблять політику, а наукові установи займаються наукою. Тимчасом трійка надуживає фірму Асоціації для зовсім

чужої їй роботи. Таким чином трійка тільки збільшує хаос в українському житті на еміграції, нічим не виправдуючи такого хаотизування.

Трійка, стоячи на позиціях, які в західній Європі вже віджилися, і заслонюючись шильдом наукової організації, кидає під адресою української групи в Інституті юзку необоснованих із ніякого погляду закидів. На основі таких закидів вона відсуджує українських громадян від національної честі і моральної вартості. Мусимо запитати: на основі яких компетенцій?

Одночасно вважаємо своїм обов'язком звернути увагу українського громадянства на загрозливе явище. Поширюється серед нас дуже злий звичай: громадський діяч, виходячи на арену політичної боротьби, не вагається посягати по честь свого політичного противника, не вагається нищити ту честь, яка залишилася ще як єдиний скарб вигнаного з рідного краю емігранта. Трох професорів українських високих шкіл поводяться з честю своїх професійних колег неначе з власними скарпетками. До тієї самої категорії належить інший сумний випадок: один професор університету не вагається виступити в пресі проти іншого професора, свого колеги з високої школи, і в першому ж реченні кваліфікує свого противника як грубшого агента комуністичної п'ятої колони, при тому він знає, що заатакований противник не має ніякої змоги боронитися. А одна політична організація приймає за це на себе співвідповідальність, друкуючи такі речі в своїм офіціозі. Куди ми йдемо? На вид таких подій треба бити в дзвін на тривогу, тим більше, що такі методи політичної боротьби стосують не якісь півграмотні люди, а громадяни з відомими іменами, люди з нашої інтелектуальної еліти... Проти таких дивовижних звичаїв мусимо протестувати як найрішучіше — і просити всіх, хто, — з уваги на своє суспільне становище або організаційну приналежність — компетентний, щоб вони звернули увагу на такі явища. А того рода явища на жаль у нас не є виїмками.

Від нездорових форм полеміки в пресі в нас родиться багато лиха. Тому маємо право вимагати від людей, які виховують молодь на високих школах, щоб вони в своїх громадських виступах давали добрі зразки до наслідування, зокрема, щоб давали добрий приклад полеміки, яка буде, творить позитивні громадські цінності, а не руйнує. Основне завдання пресової полеміки — виявити правду, а не її затемнювати, дати громадянству інформацію а не дезінформацію, насвітлювати події, але не викривлювати ані спотворювати. З цього погляду виступ трійки професорів університету — зразок наскрізь негативний і тому шкідливий.

Цей виступ ще шкідливіший з погляду політичного. Бо за димовою заслоною патріотичних фраз, від яких аж кишить, скривається певна політична концепція, хоч і не договорена до кінця. Трійка вимагає: або створення окремого інституту для неросійських народів, або виходу української групи з існуючого Інституту.

Перша пропозиція зовсім нереальна в сучасних міжнародних умовах; коли з такою пропозицією виступає трійка, доводить цілковите незнання американського чинника. За те реальна, бо можлива до здійснення, є друга пропозиція: вихід українців з Інституту. Приймім, що українці на це пішли. Якби з їх виходом Інститут завалився, ще можна б дискутувати таку концепцію, бо тоді справи стояли б так: ні нам ні вам; залишалися би рівні шанси даліше. Ні нам ні вам — досить популярна серед деяких українських кіл, хоча в основі своїй дезертирська і капітулянтська, концепція.

Але є всі дані за тим, що після припущеного виходу українців Інститут існував би напевно даліше, і працював би. До бібліотеки Інституту даліше спроваджували б книжки і матеріяли, тільки вже без українських; стипендисти даліше писали б свої праці, тільки вже без

українських тем і українських авторів; Інститут даліше видавав би по кілька десятків публікацій щорічно; даліше розсилали б їх до близько 1,600 установ, політиків, професорів, публіцистів, урядів, радіостанцій (видання Інституту висилають до 15 Академій Наук, 73 наукових інститутів, до 253 університетів і високих шкіл, 123 бібліотек, 104 редакції). Туди ішли б також книжки в стилі Карова, тільки не було б українських, що могли б рівноважити зло тамтих.

Чи вихід українців з такої установи був би користю чи шкодою для української справи? Шановний Читач сам зможе відповісти на це питання. Трійка не може заперечити, що Інститут має вже ім'я, «сякий-такий авторитет у науковому світі», і не зважаючи на те, вона вимагає від українців залишити цю установу. Ми могли б зрозуміти таку вимогу, якби трійка подала українським ученим з Інституту кращу альтернативу наукової праці, як та, яку вони мають, якби вона їм сказала: ви видали за 2 роки 16 книжок, ми щоправда стільки не видали, а все таки маємо хоч половину вашого, але яка якість! Якістю бемо вашу скількість! Але такого вона не каже, бо казати не може. А проте вимагає залишити позиції, які з погляду потреб визвольної політики мусять бути обсажені українцями. Прикриваючись шумними фразами про патріотизм і принциповість, трійка проповідує дезерцію.

За неповних 2 роки українська група має 16 публікацій, з яких трійка не могла ні одної здискваліфікувати з наукового погляду. Кількадесят авторів дістали змогу даліше активно займатись наукою і бути в тісному контакті з підсоветською дійсністю в Україні, ніж мають змогу люди, що стоять з боку тих справ. Чи це шкода для української справи? В усякому разі всі ці люди приймають участь у викриванні правди про советське панування, про советські злочини. А це — хоч малий — а все таки реальний причинок у протиакції проти советської пропаганди, яка намагається при допомозі велетен-

ського апарату закривати правду підсоветського життя. В цій роботі є ще значні недоліки, й ніхто не хоче цього замовчувати. Та не дивлячись на те, тут активна постава в реальній протибольшевицькій роботі. Ця активність заслуговує на те, щоб її визнати.

Боротьба з большевизмом продовжується, холодна війна триває. Українська політична еміграція має до вибору: стати з боку тієї війни і лузати насіння з гарбузів, як це робили неутралісти 1918—19 років, а для відміни від тамтих лаяти американців за їх русофільство і політичну глупоту; або активно включатись у цю боротьбу, кожний на такому відтинку фронту, на якому може щось дати, — не зважаючи на те, що фронт тут і там ще не зовсім такий, як ми хотіли б його бачити.

Ми рішуче засуджуємо неутралізм. Лузання неутралістичного насіння з гарбузів у той час, коли червоний окупант танками розчавлює наших рідних братів і сестер у концтаборах, ми вважаємо дезерцією з фронту. Тут, на захід від залізної заслони, є багато можливостей активно включитися у протибольшевицький фронт холодної війни. Утожднювання большевизму з російським народом вважаємо або продуктом шовіністичного засліплення, або маневром на відвертання уваги від головного ворога і головного поля бою. Політика неутральности це сьогодні монополія Тіта, Нера і Насера, і цього монополію не будемо їм оспорювати.

Включаючись у фронт холодної війни проти большевизму, хоч він має ще різні прориви і недоліки, ми здобуваємо довіря антикомуністичних сил Заходу, а разом з тим здобуваємо певні права впливати на виправлення дефектів у нашому, українському, сенсі; дістаємо можливості для майбутньої співучасті в ставленні політичних цілей у протибольшевицькій акції. Ми

вважаємо, що обов'язком політичної еміграції є використовувати кожну нагоду в цьому напрямі, яку нам дають антикомуністичні, але демократичні, сили вільного світу. Одною з позицій на цьому фронті, хоч і малою, але з нашого національного погляду важливою позицією, є Інститут. І тому українці повинні там бути і працювати, і повинно їх бути як найбільше. Тому одним із головних постулатів під адресою української групи в Інституті повинна бути не вимога забиратись звідтам а навпаки — закріплюватись і спільно з усіми національними групами та з представниками АКВБ добиватись максимального поширення наукових можливостей в Інституті.

Українське советознавство — ділянка незвичайно важлива і конечна. В Америці український учений має різні можливості працювати на цьому полі. В Європі є нажаль тільки одна можливість — Інститут, і вона не сміє залишитись невикористана.

Невтралістичні позиції трійки ще тим такі шкідливі для української справи, що вони підкопують політичне значіння українського чинника в очах кожної протикомуністичної акції, чи пак людей, що нею керують.

Невтралізм трійки вилазить як шило з мішка при нагоді кожної проблеми. Трійка не могла не спіткнутись на тому камені, який називається непередрішенство АКВБ. Вона каже: «Проблема долі націй за його (АКВБ) пляном постане після визволення. Тим самим визволення уявляється виключно як повалення більшовизму зі збереженням на початку імперіяльної цілості. Це й є те, що потрібне російським імперіялістам. Як зберегти імперію на дальше, по першій моменті повалення большевицької системи, російські імперіялісти дбатимуть уже самі». Тут закопана собака: в тому й суть справи, щоб російські імперіялісти «дбали самі», а варід український, для здійснення своїх державницьких прагнень, щоб не був сам а мав союзників, щоб

мав союзників в першу чергу серед найбільшого, протибольшевицьки наставленого народу, американського, але теж щоб мав союзників серед наших сусідів, в тому числі дуже важне буде мати союзників серед росіян.

Для одного і другого треба вже сьогодні працювати. Ті українські кола, які підтримують співпрацю з американцями (з АКВВ), по всякій правдоподібності матимуть ліпші шанси зеднувати українському народові союзників і прихильників, ніж ті, що ізолюються в українських гетто і лають американців за непередришенство, русофільство і т. п.

Розпалювання русофобської гарячки — дуже милий вітер на вітрила російських імперіялістів. Бо всі прояви антиросійського шовінізму серед українців заповідливо визбирують вороги української самостійности серед росіян і тими матеріялами паралізують серед них кожную прихильнішу для української справи думку. Українське русофобство — дуже вдячна допомога російським імперіялістам, бо воно улегшує їм поширювати свої впливи серед російського громадянства. Аналогічну функцію виконують українофобські тенденції серед деяких кіл російської еміграції, причинюючись з тамтого боку до загострювання і затроювання найважнішої проблеми східної Європи — проблеми українсько-російських стосунків.

Крім того, що вже сказано вище про шкоди для української справи з русофобства деяких українських середовищ, той верескливий галас русофобії дуже шкодить українській справі тут, на Заході. Бо він 1) відстрашує людей від позитивного зацікавлення національними проблемами східної Європи — мовляв: утікайте, люди, бо це бочка динаміту! 2) хто хоче втримувати приязні стосунки з російською еміграцією, як міст для майбутніх звязків із небольшевицькою Росією, тимсамим відвертається плечима до українців.

Виступаючи рішуче проти русофобства, автор цих рядків одночасно далекий від пропаганди русофільства, бо одне й друге основане на дуже непевному ґрунті чуттєвості, на сентиментах і ресентиментах. Українсько-російська проблема — одна з найтрудніших, якщо не сама найтрудніша. Вона вимагає знання, поваги, доброї волі, тверезого реалізму і великих зусиль. Вже сам факт, що сьогодні в Україні живе мінімум п'ять мільйонів росіян, а за даними «Малой Советской Энциклопедии» в 1937 році було сім мільйонів українців у межах РСФСР (сьогодні їх значно більше), говорить сам за себе, доводячи повагу проблеми. Він вимагає зовсім іншого підходу до цього питання, як той, що його нам задемонструвала трійка на маргінесі своєї критики української співпраці з Інститутом.

Друге, поруч присутності росіян в Інституті, найбільше — в уяві трійки — лихо це непередрішенство його спонзора, АКВБ. Трійка, як і всі критики американського непередрішенства, підходять до цього комплексу виключно з негативного боку. Вони забувають, або може навмисне замовчують, що в основі непередрішенства є стара, традиційна американська теза про самовизначення народів. Це теза, яка зродилася з визвольної боротьби американських стейтів проти британської метрополії, теза яка є протилежністю всякої імперіальности, теза, яка ставала вихідною позицією всіх визвольних рухів, що в нашій сторіччю розсаджували багатонаціональні імперії, врешті це теза, яка є радикальним запереченням колоніалізму.

На позиціях права самовизначення народів стоїть теж АКВБ, признаючи всім народам Советського Союзу безумовне право самим рішати свою долю. На такій базі АКВБ конструє свою політику визволення. Ми нарочно кажемо «конструє», бо ця політика ще остаточно не сформована. Як поставляться українці на

еміграції до тих американських кіл, що підтримують політику визволення, буде теж у якійсь мірі залежати дальша еволюція визвольної концепції АКВБ, не тільки АКВБ але й інших чинників на Заході, які зацікавлені східною Європою. Іншими словами, від нас залежить, чи АКВБ буде розбудовувати свою політику в контакт з українцями й іншими народами ССРСР чи тільки з росіянами, без нас.

Політика визволення АКВБ — в інтерпретації трійки — «уявляється виключно як повалення большевизму зі збереженням на початку імперіальної цілості». З таким розумінням права самовизначення народів дискутувати трудно. В німецькій мові це називається *Hineininterpretieren*. Коли таку методу застосовують єдине не ділимці, то це зрозуміле, але воно незрозуміле й дивне, коли це саме роблять українські націоналісти.

А зрештою для наукової установи, як Інститут, яка має досліджувати сучасне і минуле ССРСР, а не вирішувати майбутнє, питання непередрішенства чи передрішенства мають зовсім другорядне значіння. Наукова установа має встановити об'єктивний фактаж, має викрити правду, майстерно засекречувану советською пропагандою, щоб дати елементи для вирішування майбутнього — а це завдання політиків. Тому в Інституті потрібні українці, щоб можливо повністю була викрита правда, також правда про Україну, бо правда тільки сприятиме кориснішому для наших національних інтересів вирішенню. З цього погляду трійка не дає собі відчиту, яку шкідливу кампанію вона розпочала.

Є ще один пункт у критиці трійки, якого не можна поминути мовчанкою. Виразніше за саму трійку його сформулював шановний рбт в «Українським самостійнику» (15.7.1956), коментуючи заяву керівників української групи в Інституті. Він пише:

«Цілковито не відповіли українські службовці (?? — МД) Інституту на основне питання, звязане з їхньою

працею в установі, саме на твердження, що база їхньої праці в Інституті об'єктивно є «всесоюзна»; що в наслідок її американські кола, ворожі ідеї самостійності України, отримують аргумент, що українці готові входити в форми співпраці, створені росіянами; що тим самим думка про збереження російської імперії в майбутньому не стріне рішучого спротиву серед українців».

На це відповідь проста:

Якщо йдеться про ворогів української самостійності, то один виступ трійки а в додатку ще та популярність, яку йому зробила націоналістична преса, дали їм більше зброї й аргументів у руки проти нас, ніж це моглаби зробити якась чужа ворожа організація. В цьому на жаль нема ніякого сумніву. Отже, коли мова про шкоду, то з цього виступу більша шкода, ніж уявлена шкода з української співпраці в Інституті.

Але ще більше ніж ворогів нам треба мати на увазі приятелів України і її потенціальних союзників. Їм треба давати докази в руки, щоб вони могли промовувати українській справі дорогу до найвищих чинників, які в відповідальнім моменті вирішуватимуть справи східної Європи. Ми повинні допомагати тим елементам, які хочуть ближче цікавитись українською проблемою, їх заохочувати і підтримувати в тому заінтересуванні, а не зражувати чи розчаровувати. Виступи, в роді останнього виступу трійки, це холодна вода на голови приятелів українського народу, яких маємо на Заході. А їх аж не так багато, щоб ми могли легкодушно їх відштовхувати.

Нашим приятелям треба давати аргументи, якими вони моглиби боронити наші національні домагання на тих закритих дискусіях, які безсумніву у різних столицях західного світу відбуваються (тільки часом щось з того виходить на публічне форум). Ці приятелі потребують матеріялів, щоб неутралізувати несприятливу для наших національних прагнень опінію, яку витворювали різні елементи впродовж багатьох десяти-

річ. Нас дискредитували в світі, представляючи нас як непоправних негаторів і опозиціонерів, які все заперечують, які не знають, чого хочуть, які бунтуються ради самого бунту; нас змальовували як ексклюзивних націоналістів, які не потраплять жити в мирі з ніким зі своїх сусідів; ширили проти нас підозріння, що ми загартники, які вже тепер посягають про чуже, хоч не поросли ще в піря, «а що буде, як ви даєте їм власну державу?!» — кидають такі люди визов нашим приятелям. Ворожі нам елементи сьогодні ведуть акцію серед наших сусідів, лякаючи їх маривом майбутньої української загрози. Скільки матеріялу дасть таким елементам останній виступ трійки!

Все це не випари хворої фантазії, а політичні реальності. Очевидно, сьогоднішній український Малахій, який на еміграції замикається в чотирьох стінах наших гетто, цих реальностей ніколи не побачить, а проте вони існують, і проти нас діють.

Кожний наш конструктивний виступ на міжнародному терені, кожна позитивна співпраця в рямах міжнародних установ це наші позитиви, які підривають оту дискримінацію українського імені в світі. З цього погляду українська співучасть в Інституті має зовсім інакше значення, як те, що їй надає коментар **рбт-а**. Такзвана «всесоюзна» база Інституту — по-перше створена не росіянами а американцями, по-друге вона обумовлена тільки предметом досліду, а не якимись політичними міркуваннями. Якби з того факту хтось хотів робити такі далекосяглі висновки, як цього боїться шановний **рбт**, тоді проти таких висновків можна поставити багато важчих аргументів.

Автім сьогодні в поважних колах Заходу щораз менше думають про зберігання імперій. Сьогодні українська проблема стоїть не в площині — єдинонеділима чи національна самостійність, а в площині — як переконати опінію рішальних кіл Заходу в конструктивності українських національних аспірацій в сенсі позитив-

ного вкладу в майбутнє упорядкування післясоветської спадщини. Що найбільше відражає західних політиків від сходу Європи, — це більше чи менше уявлена перспектива майбутніх конфліктів між народами східної Європи. Якщо вони прийшли б до висновку, що після знищення большевизму схід Європи спалахне в полум'ях міжнаціональних воєн, їх задал до визвольної політики дуже охоловби. Від професорів з Асоціації не можемо вимагати, щоб вони мали отверті очі для цих проблем, бо вони в полоні старих доктрин. Але в колах «Українського самостійника» такий стан добре відомий. Шкода, що шановний рбт не взяв цього до уваги, коментуючи лист українських учених з Інституту.

ВІДПОВІДЬ КЕРІВНИКАМ АСОЦІАЦІЇ

В деяких українських часописах, що виходять в Західній Європі, в травні біжучого року появилася підписана Президією незалежної Асоціації советознавців (проф. Ю. Бойком, проф. В. Орелецьким і проф. П. Савицьким) досить простора стаття під назвою «Куди ж далі?»

Політичне вістря статті спрямоване проти репрезентантів українських науковців, що приступили до праці в Інституті для дослідження підсоветського життя з метою ефективної ідеологічної боротьби з СРСР, цим втіленням тотального поневолення людини й народів.

Невідповідність тону статті керівників Асоціації (вульгарність та безпрецедентна для науковців необґрунтованість і категоричність тверджень) в багатьох випадках унеможливорює речеву й ґрунтовну дискусію з ними, як також абсолютно виключає думку про наявність у авторів статті колегіальної лояльності й добрих інтенцій.

Насамперед треба зауважити, що українські науковці, які працюють в Інституті, — не «службовці АКВБ», а члени або службовці Інституту, як самостійної установи. Далі, співпраця українських науковців в Інституті з науковцями інших національностей не є наслідком їх індивідуального рішення. Поперше, вона була схвалена уповноваженими 4-ох наукових українських інституцій, що існують на еміграції (УВАН, НТШ, УВУ, УТГІ), подруге — українськими політичними партіями, що входять до Української Національної Ради.

За цю співпрацю висловилася і в тій чи іншій формі бере фактично в ній участь значна більшість українських науковців на еміграції.

Безперечно, що праця української репрезентації, як і репрезентацій інших поневолених народів ССРСР, проходить в Інституті не без труднощів. Однак, ці труднощі не можуть стати за причину залишення фронту боротьби за нашу українську справу.

При об'єктивному підході до аналізу опублікованих українських видань Інституту можна було б знайти немало речей, де «гострокутні концепції розуміння підсоветської дійсності з позицій українських інтересів» мали недвозначне виявлення.

Отже загальна спрямованість праці українських науковців в Інституті дуже далека від шляху «цілковитої безпринциповості» (вислів авторів статті). Вони (автори статті) не навели й не можуть навести жадного прикладу, який би вказував на те, що, працюючи в Інституті, українські науковці зійшли з принципових настанов щодо української державности — ані в оцінці минулих змагань за неї, ані в оцінці сучасного становища України в межах ССРСР. В українських публікаціях жаден український автор не відступив від національних засад, що зобов'язують усе українське громадянство. За цих умов не можна недооцінювати того факту, що українські видання публікуються в англійській мові й надсилаються по всьому демократичному світу на такі важливі адреси як університети, коледжи, редакції журналів, бібліотеки, політичні представництва-консуляти і т. д. Наявність в українській редакції понад сотні позитивних оцінок, одержаних від українських і чужинних адресатів, говорить за те, що праця не йде намарно.

Вважаємо потрібним заявити, що українські науковці, які працюють в Інституті, переконані, що для досягнення основної мети всього українського загалу — відно-

влення суверенности Соборної Української Держави — треба використати всі можливі шляхи.

Це, розуміється, не означає, що вони не надають глибокого принципового значення розрахунку на власні сили. Але практичні наслідки й досвід більш як десятирічного перебування нас, як політичної еміграції, в українському «гетто» без активних дій впливу на чуже оточення в розумінні наших політичних інтересів з категоричною необхідністю диктують нам поширення сфери нашої активності. Занадто довго й без помітної користи для нашої визвольної справи ми перебували в політичній ізоляції, щоб не прийти до висновку про необхідність вийти із такого стану. Пора перестати бути в ролі ялових критиків і непорочних протестантів, залишити для інших розбиття і перманентну опозицію як до своїх, так і до чужих людей політичного світу.

Автори «Деклярації» вважаючи працю українських науковців в Інституті мало не за національну зраду, приводять низку аргументів; але їх аргументація занадто мало солідна, щоб бути переконливою.

Одним із таких аргументів є посилка українських авторів в своїх працях на російських науковців, як на авторитет. Не потрібно доводити несерйозність цього аргументу, бо самі автори цього закиду визнають «нормальним явищем» цитування советських і російських еміграційних советознавців «коли йдеться про використання факту», а про це якраз йдеться у зазначених ними статтях (Вакуленко, Семчишин, Ворончук). Опертя ж на якогось російського політичного емігранта, як на авторитет, наводиться ними цілком безпідставно.

Другим аргументом є обвинувачення одного з авторів Українського збірника в нібито езопівській мові; одначе в статті не доведено, щоб основні думки автора були висловлені неясно.

Третім, — на думку авторів, особливо ваговим аргументом — є стаття Н. Ю. Пушкарського на тему: «Як

горів Київ», вміщення якої в Українському збірнику ч. 5 кваліфікується як вияв «ганебної капітулянтської тактики». По змісту ця стаття є свідченням очевидця про дії большевиків в Києві в часи 2-ої світової війни, дії, які по суті є повторенням вчинку Андрея Боголюбського, що спалив Київ у 1169 р.

Значимість статті полягає в тому, що вона спростовує тезу большевицької пропаганди про те, що руїну Києва dokonали лише німці. Цю тезу спритні большевики вже встигли оформити спеціальними протоколами урядових обслідувань, закріпити в документах нюрнберзького суду, а тепер поширюють у Західньому світі.

Що торкається до особи автора статті, то тут треба зауважити: ні редакції, ні видавничча колегія, приймаючи ту чи іншу статтю, не досліджують минулого автора.

Нарешті, нариси проф. Б. Ширяєва під назвою «До проблеми інтелігенції ССРСР», де ми знаходимо місце про «двохсотмільйонову російську націю, що об'єднує 150 народів і народностей... як синтезу політичних і національних інтересів, єдність цілей при практично провідній ролі російського народу».

Це дуже яскраве свідчення в наш демократичний вік масової імперіально-шовіністичної суті російської інтелігенції. Це корисно знати не стільки нам, бо ми давно й дуже добре знаємо тезу про 3-ій Рим, — скільки чужинецькому світу. Обов'язок же українських авторів чи в Інституті чи поза його межами — дати належну відповідь.

Цілком дивною виглядає вимога, щоб виступати на конференціях українською мовою. На конференціях Інституту виступають представники більш як 15 народів, якби кожний говорив своєю мовою, то довелось б мати більше як 15 перекладачів; і всі вони мусіли б перекладати на російську мову, як зрозумілу мову для учасників конференції. Чи може п. п. професори думають, що українська мова так мало відрізняється від російської, що її зрозуміють усі, хто знає російську?

А коли американець або турок виступає на конференції російською мовою, то це — також «упокорення», «провінціяльність», «визнання російської духової гегемонії»?

Так, як стоїть справа в Інституті тепер, позитиви переважають негативи. Отже поки так є, співпраця в Інституті — виправдана. До того ж ми маємо надію на дальше поліпшення ситуації. А що ця надія не марна, про це говорять свіжі голоси американської преси. Що ж до АКВБ, на який так нападають автори статті, то тяжко заперечити, що він є поважним фактором в боротьбі з комуністично-большевицькою диктатурою, а тому з його існуванням і діяльністю не можна не рахуватись, тим більше, що в колах цього комітету заступлені різні течії, зокрема й корисні для народів, що борються за своє визволення від большевизму й за свою самостійність.

Ми ясно собі уявляємо, в якій мірі було б небезпечним для української справи, коли б українці не були заступлені в співпраці з АКВБ: залишивши тут відкрите поле для інших, що намагаються інформувати Західній світ тенденційно, не відбиваючи правдивої суті підсоветського життя, а в цьому й становище поневолених народів взагалі, а України зокрема, — було б безсумнівною втратою для української справи.

Голова Наукової ради: проф. Б. Мартос

Член Наукової ради: проф. Я. Вакуленко

Заступник директора: доц. І. Бакало